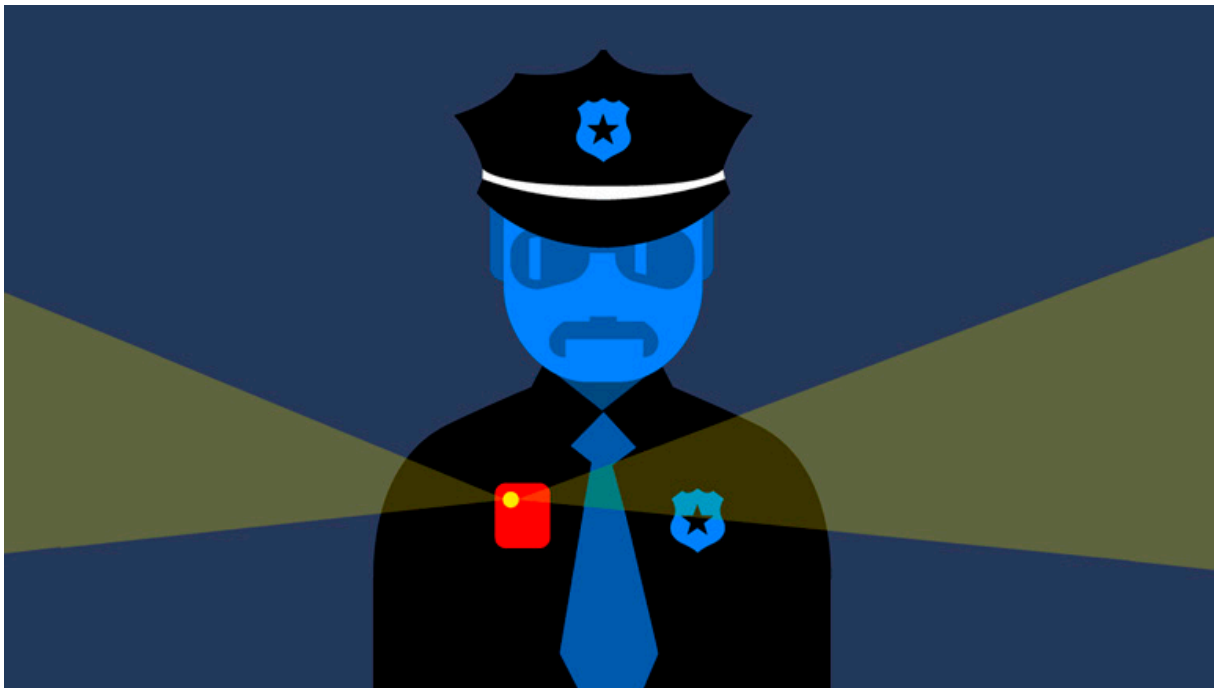

Μορφές τεχνοεποπτείας στην σύγχρονη αντεγκληματική πολιτική. Η περίπτωση των «καμερών που φέρουν πάνω τους οι αστυνομικοί» (Police Body-Worn Cameras)

Εριφύλη Μπακιρλή

Δρ. Εγκληματολογίας Παντείου Πανεπιστημίου

1. Εισαγωγή

Η χρήση της τεχνολογίας στην παρακολούθηση ξεκίνησε τη δεκαετία του '90 για να εξαπλωθεί πολύ γρήγορα σε παγκόσμιο επίπεδο. Με τη χρήση των νέων τεχνολογιών στην υπηρεσία της πρόληψης της εγκληματικότητας, καταργείται η έννοια του χώρου και του χρόνου, αφού πλέον ο έλεγχος πραγματοποιείται **από απόσταση** και είναι **αυτοματοποιημένος**.¹ Χάρη στα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης, τα λοιπά τηλεπικοινωνιακά συστήματα και τις βάσεις δεδομένων, ο χρόνος και ο τόπος **σχετικοποιούνται**, επειδή οι πληροφορίες που καταγράφονται μεταφέρο-

1. Lyon 2009: 111, Bauman & Lyon 2013: 76.

νται τάχιστα σε οποιοδήποτε μέρος του πλανήτη.² Υποστηρίζεται δε από πολλούς ερευνητές ότι από την εξατομικευμένη επιτήρηση των αρχών του 20^{ου} αιώνα φθάσαμε στη **μαζική επιτήρηση** (mass surveillance)³ ή **ρευστή επιτήρηση** (liquid surveillance)⁴ ή **μεταμοντέρνα επιτήρηση**⁵ των μετανεωτερικών κοινωνιών.⁶

Μορφές τεχνοεποπτείας βλέπουμε να χρησιμοποιούνται σε όλο το φάσμα της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής,⁷ από την παρακολούθηση υπόπτων και καταδικασθέντων μέχρι την παρακολούθηση και απλών πολιτών. Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, θα ασχοληθούμε με την επιτήρηση που ασκείται μέσω των **καμερών παρακολούθησης** και πιο ειδικά εκείνων **που φέρουν πάνω τους οι αστυνομικοί** (police body-worn cameras, BWCs).

Η επίδραση της τεχνολογίας κατά την εκτέλεση του αστυνομικού έργου αποτελεί συνάρτηση διαφόρων παραγόντων, όπως το οργανωτικό και τεχνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο υιοθετείται η τεχνολογία. Επιπλέον, βλέπουμε συχνά ότι η τεχνολογία δεν είναι αρκετή για να υποκαταστήσει τις παραδοσιακές μορφές αστυνόμευσης (π.χ. της αντιδραστικής αστυνόμευσης/reactive policing) προς περισσότερο αποκεντρωμένες πολιτικές αστυνόμευσης (π.χ. της κοινοτικής αστυνόμευσης, της αστυνόμευσης προσανατολισμένης στο πρόβλημα ή εκείνης των εγκληματικά βεβαρημένων περιοχών). Βλέπουμε, για παράδειγμα, πως η χρήση των νέων πληροφοριακών τεχνολογιών προσαρμόζεται με τέτοιο τρόπο στις επιμέρους αστυνομικές υπηρεσίες ανά τον κόσμο ώστε να διευκολύνεται περισσότερο η επέμβαση της αστυνομίας σε κάποιο συμβάν και η εξιχνίαση των ήδη τετελεσμένων αδικημάτων παρά η υιοθέτηση πρακτικών για την αποτροπή πιθανών εγκληματικών περιστατικών.⁸ Έτσι, η έμφαση παραμένει στον **κατασταλτικό** και όχι στον **προληπτικό/ρυθμιστικό** ρόλο της αστυνομίας.

2. McCahill 1998: 44-45.

3. Με την έννοια ότι η σύγχρονη κρατική επιτήρηση δεν επικεντρώνεται ως επί το πλείστον σε μεμονωμένους υπόπτους εγκληματικών δράσεων, αλλά επεκτείνεται στο σύνολο του πληθυσμού, Maras 2009: 78.

4. Πρόκειται για χαρακτηρισμό σαν αυτόν που είχε αποδοθεί και στη νεωτερικότητα από τον Bauman (liquid modernity) και αναφέρεται σε κάποια από τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης επιτήρησης, όπως το γεγονός ότι μεταμορφώνεται, ελίσσεται κι εν τέλει «χωράει παντού». Βλ. σχετικά Bauman & Lyon 2013.

5. Haggerty & Gazso 2005: 178.

6. Marx 2002: 10, Loftus & Goold 2012: 275-276.

7. Βλ. ενδεικτικά, Μπακιρλή 2019.

8. Lum κ.ά. 2017: 155.

2. Φορητό σύστημα επιτήρησης από τους αστυνομικούς (Police Body-Worn Cameras, BWC): πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Βασικό αντικείμενο ανάλυσης στην παρούσα μελέτη είναι *οι κάμερες που φέρουν πάνω τους οι αστυνομικοί* ως τεχνολογική καινοτομία στο πεδίο της σύγχρονης αστυνόμευσης, της οποίας η εφαρμογή υπαγορεύτηκε υπό την πίεση πλήθους παραγόντων που θα εξετάσουμε πιο κάτω. Ιδίως κατά την τελευταία δεκαετία, βλέπουμε τη βιντεοσκόπηση ήχου και εικόνας σε πραγματικό χρόνο (real time) κατά τη διάρκεια της εκτέλεσης των αστυνομικών καθηκόντων να επεκτείνεται με εξαιρετικά ταχείς ρυθμούς σε πολλές αστυνομικές υπηρεσίες ανά τον κόσμο. Το δε βιντεοσκοπημένο υλικό δύναται να αποθηκευτεί και να χρησιμοποιηθεί ετεροχρονισμένα.⁹

Οι υποστηρικτές της χρήσης καμερών κάνουν λόγο για μια σειρά *πλεονεκτημάτων* που παρουσιάζει, μερικά από τα οποία είναι: η βελτίωση της σχέσης αστυνομίας-πολιτών, η ενίσχυση της εμπιστοσύνης των πολιτών στην αστυνομία, η μειωμένη αντίσταση των πολιτών απέναντι στην αστυνομική εξουσία και η εν γένει θετική επίδραση των καμερών στη συμπεριφορά των πολιτών (civilizing effect), η μειωμένη χρήση αστυνομικής δύναμης και βίας κατά τη διάρκεια ένοπλων συμπλοκών με πολίτες, η αυξημένη λογοδοσία από μέρους των αστυνομικών όσον αφορά το έργο που καλούνται να επιτελέσουν μέσα στο πλαίσιο της νομιμότητας και της διαφάνειας, κ.ο.κ.. Ακόμη, ορισμένοι μελετητές του φαινομένου κάνουν λόγο για αύξηση τόσο της αποτελεσματικότητας όσο και της αποδοτικότητας της αστυνομίας λόγω της άμεσης καταγραφής του συμβάντος τη στιγμή που διαδραματίζεται (άμεση καταγραφή των μαρτυριών του θύματος, του δράστη και των λοιπών μαρτύρων, ακριβέστερη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων, κ.λπ.). Κάποιες άλλες μελέτες κάνουν λόγο για προστασία των αστυνομικών από πιθανούς τραυματισμούς κι επιθέσεις κατά τη διάρκεια εκτέλεσης του έργου τους, καθώς και από αβάσιμες καταγγελίες πολιτών εις βάρος τους.¹⁰ Οι κάμερες μπορούν να αποτρέψουν περιστατικά μη συμμόρφωσης και να δράσουν προληπτικά απέναντι στο έγκλημα, υπό τον φόβο βέβαιης σύλληψης και μετέπειτα καταδίκης του δράστη εξαιτίας της οπτικοακουστικής καταγραφής της συμπεριφοράς του (με την προϋπόθεση βέβαια ο ίδιος να γνωρίζει από πριν ότι βιντεοσκοπείται).¹¹ Πιο ειδικά, οι κάμερες που φέρουν πάνω τους οι αστυνομικοί έχουν την «έμφυτη» ικανότητα να διευκολύνουν την ανάλυση του χωροχρόνου του εγκλήματος, ιδίως εξαιτίας του γεγονότος πως δεν είναι στατικές, όπως τα κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης/CCTV. Έτσι, οι φορητές κάμερες μπορούν να προσαρμόζονται δυναμικά στον χώρο και τον χρόνο κάθε φορά, να δρουν «προγνωστικά» παρέχοντας σημαντικές πληροφορίες για περιοχές με υψηλή εγκληματικότητα.¹²

9. Smith 2019: 369, Lawrence κ.ά. 2019: 339.

10. Smith 2019: 370.

11. Ariel 2016: 330-331, Ariel κ.ά. 2016: 747, Henstock & Ariel 2017: 726-727 (και τις εκεί πηγές).

12. Wood & Groff 2019: 69-70.

Ο White (2014) επισημαίνει τέσσερα βασικά *πλεονεκτήματα* των BWC: α) ενίσχυση της διαφάνειας και ως εκ τούτου της νομιμότητας εντός της οποίας επιτελείται το αστυνομικό έργο, β) βελτίωση της συμπεριφοράς τόσο των αστυνομικών υπαλλήλων όσο και των πολιτών και μεγαλύτερη ευελιξία/επιδεξιότητα στον χειρισμό των εκατέρωθεν καταγγελιών, γ) συλλογή περισσότερων και ακριβέστερων αποδεικτικών στοιχείων από την αστυνομία στον τόπο τέλεσης του συμβάντος τη στιγμή που διαδραματίζεται αυτό, και δ) συνδρομή του βιντεοσκοπημένου υλικού στην περαιτέρω εκπαίδευση των αστυνομικών και στη μελλοντική υιοθέτηση καλών πρακτικών στον κλάδο.¹³

Από την άλλη πλευρά, έχει ασκηθεί *κριτική* στην τεχνολογική αυτή πρακτική, κυρίως όσον αφορά θέματα προστασίας της ιδιωτικής ζωής είτε του ατόμου που φέρει την κάμερα πάνω του, εν προκειμένω του αστυνομικού υπαλλήλου, είτε εκείνου που καταγράφεται από αυτήν (π.χ. του θύματος, του κατηγορουμένου, των μαρτύρων, κ.ά.). Οι κριτικές εστιάζουν επίσης στο υψηλό κόστος αγοράς και συντήρησης του απαραίτητου τεχνολογικού εξοπλισμού, της εκπαίδευσης των αστυνομικών υπαλλήλων και της εφαρμογής κατάλληλων προτύπων λειτουργίας όσον αφορά τον έλεγχο και τη χρήση του βιντεοσκοπημένου υλικού. Σύμφωνα με μελέτες, αρκετοί αστυνομικοί εμφανίζονται ιδιαίτερος διστακτικοί στο να χρησιμοποιήσουν κάποια μορφή «νόμιμης βίας», ακόμη και όταν αυτό κρίνεται απολύτως αναγκαίο, υπό τον φόβο μήπως κατηγορηθούν από την κοινή γνώμη μετά τη διαρροή της βιντεοσκόπησης στα ΜΜΕ μέσω των καμερών που φέρουν πάνω τους. Επιπλέον, υπαρκτό είναι το ενδεχόμενο, σύμφωνα με αυτή την οπτική, να αυξηθεί ο κίνδυνος επίθεσης σε αστυνομικούς εξαιτίας του ότι φέρουν πάνω τους κάμερα, κατά τη διάρκεια εκτέλεσης των καθηκόντων τους.¹⁴

Παρά τις όποιες κριτικές έχουν ασκηθεί, οι εκάστοτε υπηρεσίες επιβολής του νόμου αναμένεται να συνεχίσουν να επενδύουν σε αυτή την τεχνολογική πρακτική. Να σημειωθεί πως η χρήση των καμερών που φέρουν πάνω τους οι αστυνομικοί είναι ένα μέτρο που εφαρμόστηκε πρώτα στο Ηνωμένο Βασίλειο και τον Καναδά στα μέσα της δεκαετίας 2000, αλλά σε σαφώς μικρότερη έκταση σε σχέση με τις ΗΠΑ. Μια σειρά από περιστατικά κατάχρησης αστυνομικής βίας απέναντι σε Αφροαμερικανούς (κυρίως) πολίτες¹⁵ οδήγησε τις κυβερνήσεις Ομπάμα και Τραμπ να επενδύσουν σε πολιτικές αστυνόμευσης οι οποίες αφενός μεν θα έθεταν την αστυνομική δράση υπό καθεστώς διαρκούς λογοδοσίας και αφετέρου θα αποκαθιστούσαν την εύθραυστη σχέση της αστυνομίας με τους πολίτες. Σε κάθε περίπτωση, η αστυνομία ως θεσμός

13. White, M. D. (2014) *Police officer body-worn cameras: Assessing the evidence*. Washington, DC: Office of Community Oriented Policing Services, σύμφωνα με Smith 2019: 373.

14. Smith 2019: 370.

15. Koslicki 2019: 356. Willits & Makin 2018: 67-68

έπρεπε να ανακτήσει την εμπιστοσύνη του κοινού και η αστυνομική κουλτούρα να μετατραπεί από κουλτούρα που θέλει τον αστυνομικό «πολεμιστή» του εγκλήματος, σε κουλτούρα που τον θέλει «προστάτη» των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων των πολιτών¹⁶. Οι BWCs αποτέλεσαν σημαντικό εργαλείο προς τούτο.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η έμφαση έπρεπε να δοθεί στις *κοινοτικές συνεργασίες* (community partnerships) και στην ανάπτυξη *στρατηγικών προσανατολισμένων στο πρόβλημα* (problem-oriented strategies) για τη διαχείριση της αταξίας και του εγκλήματος. Παράλληλα, έπρεπε να εγκαταλειφθούν οι στρατιωτικού τύπου αστυνομικές επιχειρήσεις για την περιστολή του εγκληματικού φαινομένου.

Έτσι, το 2014, ο τότε Πρόεδρος των ΗΠΑ Μπαράκ Ομπάμα επέβλεψε τη δημιουργία της *Προεδρικής Ομάδας Δράσης για την Αστυνόμευση του 21ου αιώνα* (President's Task Force on 21st Century Policing) και πρότεινε την χρηματοδότηση των αστυνομικών δυνάμεων της χώρας από το Υπουργείο Δικαιοσύνης για τρία χρόνια ώστε να εφοδιασθούν με 50 χιλ. κάμερες. Η ίδια πολιτική στο πεδίο της αστυνόμευσης συνεχίστηκε και επί προεδρίας Τραμπ, με ακόμη μεγαλύτερη χρηματοδότηση.¹⁷ Υπολογίζεται ότι μέχρι τον Μάιο του 2015 τουλάχιστον 30 αμερικανικές Πολιτείες είχαν θεσπίσει νομοθετικά τη χρήση των καμερών που φέρουν πάνω τους οι αστυνομικοί, ενώ μέχρι το 2016 4.000 έως 6.000 αστυνομικές υπηρεσίες των ΗΠΑ είχαν υιοθετήσει ή σκόπευαν να υιοθετήσουν την εφαρμογή του εν λόγω μέτρου.¹⁸

3. Εμπειρικές έρευνες για την αξιολόγηση της χρήσης των BWCs

Ακολουθεί μια συνοπτική παρουσίαση κάποιων από τις έρευνες που έχουν διεξαχθεί διεθνώς σχετικά με τα οφέλη αλλά και τα μειονεκτήματα που παρουσιάζει η εφαρμογή του μέτρου των BWCs, καθώς επίσης και την αποδοχή του από τους αστυνομικούς και τους απλούς πολίτες.

Σύμφωνα με την έρευνα των Agiel κ.ά. στο αστυνομικό τμήμα του Rialto, στην Καλιφόρνια των ΗΠΑ, η οποία ήταν μία από τις πρώτες που διεξήχθησαν σχετικά με την *αποδοτικότητα* της χρήσης καμερών από αστυνομικούς, διαπιστώθηκε μείωση κατά 50% στον συνολικό αριθμό περιστατικών κατά τη διάρκεια των οποίων ασκήθηκε αστυνομική βία, ενώ οι καταγγελίες των

---

16. Loader, I. (2016) «In search of civic policing: Recasting the “Peelian” principles». *Criminal Law and Philosophy* 10, 427, σύμφωνα με Wood & Groff 2019: 60-62.

17. Smith 2019: 370, Koslicki 2019: 357, Adams & Mastracci 2019α: 387, των ιδίων 2019β: 6, Culhane κ.ά. 2016: 266.

18. Sousa κ.ά. 2016: 364.

πολιτών εις βάρος της αστυνομίας μειώθηκαν κατά 90% 12 μήνες μετά την πιλοτική εφαρμογή του μέτρου.¹⁹

Σε μία ακόμη διεθνή μετα-ανάλυση, δηλ. ανάλυση των αποτελεσμάτων άλλων παρόμοιων ερευνών, των Ariel κ.ά., σε δείγμα 1847 αστυνομικών από επτά αστυνομικά τμήματα σε διαφορετικές χώρες, μελετήθηκε ο αριθμός των βαρδιών των αστυνομικών που ανήκαν στην πειραματική ομάδα και έφεραν πάνω τους κάμερες, κι εκείνος των αστυνομικών που ανήκαν στην ομάδα ελέγχου και δεν έφεραν πάνω τους κάμερες, καθώς επίσης ο αριθμός των καταγγελιών ανά ομάδα, 12 μήνες πριν και 12 μήνες μετά την εφαρμογή του μέτρου. Με το πέρας της έρευνας, οι **καταγγελίες των πολιτών εναντίον της αστυνομίας** είχαν μειωθεί κατά 93%. Το γεγονός ότι ο αριθμός των καταγγελιών από τους πολίτες μειώθηκε και στις δύο ομάδες που συμμετείχαν στην έρευνα (πειραματική και ελέγχου) οδήγησε τους ερευνητές στο συμπέρασμα πως οι κάμερες είχαν μία «μεταδοτική» επίδραση (contagious accountability) στην ενίσχυση της διαφάνειας του αστυνομικού έργου και κατ' επέκταση στη λογοδοσία των αστυνομικών κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους,²⁰ αλλά και στην προστασία των αστυνομικών από αδικαιολόγητες ή ψευδείς καταγγελίες πολιτών.

Περαιτέρω, οι Henstock και Ariel διεξήγαγαν έρευνα στο τοπικό αστυνομικό τμήμα του δυτικού Birmingham (Birmingham South Local Policing Unit/LPU) της Μ. Βρετανίας, η οποία διήρκεσε έξι μήνες (Ιούνιος-Δεκέμβριος 2014). Από τα αποτελέσματα της έρευνας φάνηκε ότι η χρήση των καμερών που φέρουν πάνω τους οι αστυνομικοί μείωσε τη συχνότητα εμφάνισης αλλά και την ένταση της **αστυνομικής βίας** σε ποσοστό 35%, ενώ παράλληλα αυξήθηκαν κατά 40% οι συλλήψεις των υπόπτων, οι οποίοι σημειωτέον δεν προέβαλαν καμία αντίσταση. Ωστόσο, για την εξαγωγή πιο ασφαλών συμπερασμάτων πρέπει να ληφθεί υπόψη, σύμφωνα με τους ερευνητές, το είδος της βίας που ασκείται από τους αστυνομικούς. Για παράδειγμα, οι κάμερες δεν έδρασαν το ίδιο αποτρεπτικά σε περιπτώσεις άσκησης πιο επιθετικών μορφών βίας (π.χ. με χρήση όπλων) από τους αστυνομικούς, ως ακραίου μέσου συμμόρφωσης των υπόπτων.²¹

Ένα ακόμη ζήτημα που τίθεται σχετικά με την επιτυχημένη εφαρμογή της χρήσης καμερών κατά τη διάρκεια του αστυνομικού καθήκοντος είναι η **διακριτική ευχέρεια** των αστυνομικών να ενεργοποιήσουν ή να μην ενεργοποιήσουν τις κάμερες. Για πολλούς μελετητές, η χρήση των καμερών έχει συνδεθεί άρρηκτα με την αποδεικτική τους αξία, και ως εκ τούτου θα πρέπει να ενεργοποιούνται μόνο σε περιπτώσεις που το καταγεγραμμένο υλικό διευκολύνει την εξι-

19. Ariel κ.ά. 2014: 509-535.

20. Ariel κ.ά. 2017: 298-309.

21. Henstock & Ariel 2017: 730-731, 738-739.

χνίαση αδικημάτων (π.χ. βίαιων), σε σχέση με άλλα αδικήματα που θεωρούνται αυταπόδεικτα (π.χ. παραβάσεις του κώδικα οδικής κυκλοφορίας). Να σημειωθεί πως η μη ενεργοποίηση των BWCs μπορεί να οφείλεται σε διάφορους λόγους (π.χ. επειδή ο αστυνομικός ξέχασε ή δεν πρόλαβε να ενεργοποιήσει την κάμερα, ή επειδή από πρόθεση δεν ενεργοποίησε την κάμερα), κάτι όμως που επηρεάζει συνολικά την απόδοση του μέτρου.²² Σε γενικές γραμμές, έχει παρατηρηθεί πως όσο πιο σαφές είναι το πλαίσιο χρήσης της κάμερας από την αστυνομία, τόσο περισσότερο επιδρά στη μείωση των περιστατικών άσκησης βίας είτε από τον αστυνομικό είτε από τον πολίτη.

Η έρευνα των Lawrence κ.ά. σχετικά με την εφαρμογή ενός πιλοτικού προγράμματος BWCs σε αστυνομικό τμήμα της Καλιφόρνιας των ΗΠΑ, σε δείγμα 59 αστυνομικών υπαλλήλων, έδωσε έμφαση στην *ενεργοποίηση ή μη των καμερών* από αυτούς ανάλογα με την εξοικείωσή τους με την εν λόγω τεχνολογική πρακτική, αλλά και τον τύπο του συμβάντος που βρισκόταν εν εξελίξει. Κατέληξε λοιπόν η εν λόγω μελέτη πως η ενεργοποίηση των καμερών από τους αστυνομικούς (οι οποίοι στην πλειοψηφία τους ήταν λευκοί άνδρες) αυξήθηκε εντυπωσιακά (κατά 72%) μέσα σε χρονικό διάστημα έξι μηνών μετά την έναρξη της πιλοτικής εφαρμογής του μέτρου, παρά την αρχική δυσπιστία των αστυνομικών. Το δεύτερο εύρημα της έρευνας αφορά την ενεργοποίηση ή μη των καμερών ανάλογα με τον τύπο του αδικήματος. Συγκεκριμένα, έγινε χρήση των καμερών στα μισά περίπου εγκλήματα βίας σε ποσοστό 44,7%, αν και αποτελούσαν μόνο το 6% του συνόλου των αδικημάτων που διαπράχθηκαν κατά την πιλοτική εφαρμογή του μέτρου. Παρομοίως, στα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, τα οποία αντιπροσώπευαν ποσοστό 8,4% των συνολικά καταγεγραμμένων αδικημάτων, η χρήση των καμερών από τους αστυνομικούς άγγιξε το 35,4%. Αντιθέτως, οι παραβάσεις του κώδικα οδικής κυκλοφορίας, αν και αποτελούσαν την πλειοψηφία των διαπραττόμενων αδικημάτων, με ποσοστό 38% βιντεοσκοπήθηκαν λιγότερο, συγκεκριμένα 22%.²³

Ως προς την *αποδοχή του μέτρου από τους αστυνομικούς*, οι Gaub κ.ά. διεξήγαγαν έρευνα σε τρία αστυνομικά τμήματα των δυτικών ΗΠΑ κατά το χρονικό διάστημα 2013-2015 για τη γνώμη των αστυνομικών σχετικά με τις φορητές κάμερες τόσο πριν όσο και μετά την πλήρη εφαρμογή του μέτρου. Η πλειοψηφία του δείγματος ήταν θετική στη χρήση καμερών τόσο λόγω της ακριβέστερης καταγραφής των περιστατικών που επιλαμβάνονταν οι αστυνομικοί (78%-80%) όσο και λόγω της βελτίωσης της ποιότητας των αποδεικτικών στοιχείων που λάμβαναν οι αστυνομικοί την ώρα που βρισκόταν εν εξελίξει ένα συμβάν (66%-87%). Επιπρόσθετα, πολύ χρήσιμες αποδείχθηκαν οι κάμερες σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας για το

---

22. Lawrence κ.ά. 2019: 341, 353.

23. Βλ. Lawrence κ.ά. 2019.

47%-64% του δείγματος των αστυνομικών, και ειδικά στην περίπτωση που το θύμα δίσταζε να καταθέσει εναντίον του δράστη (για το 49%-70% του δείγματος των αστυνομικών). Τέλος, η ήδη υπάρχουσα θετική στάση των αστυνομικών των δύο από τα τρία αστυνομικά τμήματα απέναντι στη χρήση της συγκεκριμένης τεχνοεποπτείας βελτιώθηκε μετά την εφαρμογή του μέτρου, σε αντίθεση με τη διστακτική στάση των αστυνομικών του τρίτου τμήματος, η οποία παρέμεινε η ίδια τόσο πριν όσο και μετά την εφαρμογή του μέτρου.²⁴

Ως προς την *αποδοχή του μέτρου από τους πολίτες*, από την τηλεφωνική έρευνα των Crow κ.ά. σε δείγμα 797 πολιτών στη Φλόριντα των ΗΠΑ το 2015, διαπιστώθηκε πως το 87,1% των συμμετεχόντων συμφώνησε ότι οι κάμερες θα βελτίωναν τη συμπεριφορά των αστυνομικών που θα τις έφεραν πάνω τους και το 79,4% συμφώνησε ότι θα βελτίωναν τη συμπεριφορά των πολιτών. Επιπλέον, το 77,6% του δείγματος συμφώνησε ότι η χρήση των BWCs θα ενίσχυε τη νομιμότητα της δράσης της αστυνομίας στα μάτια των πολιτών και το 88,5% ότι οι κάμερες θα συνέβαλαν καθοριστικά στη συλλογή αποδεικτικού υλικού κατά τη διάρκεια ενός σοβαρού περιστατικού. Τέλος, μόνο 11,4% του δείγματος συμφώνησε ότι η χρήση των καμερών από την αστυνομία συνιστά παραβίαση της ιδιωτικότητας των πολιτών και ένα ακόμη μικρότερο ποσοστό, 7,2%, ότι συνιστά παραβίαση της ιδιωτικότητας των αστυνομικών αντίστοιχα. Σε κάθε περίπτωση, οι απόψεις των πολιτών για τα οφέλη που προκύπτουν από την χρήση των BWCs επηρεάζονται, σύμφωνα με τους ερευνητές, από πολλούς παράγοντες άμεσα ή/και έμμεσα. Τέτοιοι παράγοντες είναι οι απόψεις των πολιτών σχετικά με την απόδοση της αστυνομίας, η ανησυχία των πολιτών για το έγκλημα, η τήρηση ή μη των δικαιοκρατικών διαδικασιών από την πλευρά της αστυνομίας, κ.ο.κ..²⁵

Από την άλλη πλευρά, η *κριτική* που έχει ασκηθεί στη χρήση της εν λόγω επιτηρητικής τεχνολογίας στρέφεται γύρω από την εντατικοποίηση της *εργασιακής επιτήρησης* (workplace surveillance) των αστυνομικών κατά την εκτέλεση του έργου τους, κάτι το οποίο μπορεί να έχει σοβαρές επιπτώσεις σε αυτό. Για παράδειγμα, από την έρευνα των Adams και Mastracci σε δείγμα 617 αστυνομικών στις ΗΠΑ, επιβεβαιώθηκε η υπόθεση των ερευνητών ότι οι κάμερες μειώνουν σημαντικά τη διακριτική ευχέρεια που έχουν οι αστυνομικοί κατά τη διάρκεια εκτέλεσης των καθηκόντων τους, με αποτέλεσμα να μη λειτουργούν αυθόρμητα και με την ίδια ελευθερία κινήσεων όπως συνέβαινε πριν από την χρήση των καμερών. Ακόμη, η δημόσια έκθεση των αστυνομικών στην κοινή γνώμη μέσα από την προβολή του βιντεοσκοπημένου υλικού στα ΜΜΕ ενδέχεται να προκαλέσει αρνητικές αντιδράσεις των πολιτών εναντίον τους και κατά συνέπεια υποβάθμιση της δημόσιας εικόνας τους. Αυτή η προσβολή της ιδιωτικότητας

24. Gaub κ.ά. 2016: 283, 292.

25. Crow κ.ά. 2017: 597, 599-606.

του αστυνομικού υπαλλήλου κατά τη διάρκεια εκτέλεσης του αστυνομικού έργου δύναται να προκαλέσει συναισθήματα έντονης ανησυχίας σε αυτόν για την εργασιακή επιτήρηση που υφίσταται. Παράλληλα, εάν ο/η αστυνομικός νιώθει πως η χρήση καμερών μειώνει τη διακριτική του ευχέρεια κατά την άσκηση του επαγγέλματός του και πως αυξάνει τον κίνδυνο της δημόσιας αποδοκιμασίας του, τότε η «*συναισθηματική και επαγγελματική εξουθένωση*» (emotional exhaustion/burnout) είναι πολύ κοντά.²⁶

Από μία ακόμη έρευνα των ίδιων μελετητών σε δείγμα 271 αστυνομικών υπαλλήλων από πέντε διαφορετικά αστυνομικά τμήματα των δυτικών ΗΠΑ, φάνηκε πως η χρήση των καμερών συνέτεινε στην «*εργασιακή εξουθένωση*» των αστυνομικών που τις έφεραν πάνω τους (police burnout) σε σχέση με εκείνους που δεν έκαναν χρήση του μέτρου. Επιπλέον, όσοι αστυνομικοί έφεραν πάνω τους κάμερα πίστευαν πως απολάμβαναν λιγότερη στήριξη από το εργασιακό τους περιβάλλον, και κυρίως ότι είχαν άниση μεταχείριση από τους ανωτέρους τους σε σχέση με τους συναδέλφους τους κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα μειωμένη αφοσίωση στην υπηρεσία τους, μειωμένη επαγγελματική ικανοποίηση και αυξημένο κίνδυνο εργασιακής εξουθένωσης.²⁷

Αλλά και ως προς την αποτρεπτική αξία του μέτρου στη *μείωση της βίας* που ασκείται από και προς τους αστυνομικούς, έχουν διατυπωθεί αντιφατικές απόψεις. Η διεθνής μετα-ανάλυση των Ariel κ.ά. σε δείγμα 2122 αστυνομικών υπαλλήλων από οκτώ αστυνομικά τμήματα σε διαφορετικές χώρες, κατέληξε στις εξής διαπιστώσεις: *πρώτον*, δεν παρατηρήθηκε διαφοροποίηση στα ποσοστά άσκησης αστυνομικής βίας τόσο στις πειραματικές ομάδες όσο και στις ομάδες ελέγχου, και *δεύτερον*, αυξήθηκε η πιθανότητα για τους αστυνομικούς που έφεραν πάνω τους κάμερα να πέσουν θύματα επίθεσης κατά την άσκηση του αστυνομικού τους καθήκοντος σε σύγκριση με εκείνους που δεν την έφεραν. Αξίζει να σημειωθεί πως τα συμπεράσματα αυτά, σύμφωνα με τους ερευνητές, χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης.²⁸

4. Η εισαγωγή του μέτρου στην Ελλάδα

Στα τέλη Μαρτίου 2021 ξεκίνησε στην Ελληνική Αστυνομία (ΕΛ.ΑΣ.) η πιλοτική εφαρμογή του «*φορητού συστήματος επιτήρησης*», το οποίο εντάσσεται πλέον επίσημα στον επιχειρησιακό σχεδιασμό της Ασφάλειας Αττικής. Αρχικά χρησιμοποιήθηκαν 20 κάμερες από αστυνομικούς

---

26. Adams & Mastracci 2019α: 390-399.

27. Adams & Mastracci 2019β: 10-12.

28. Ariel κ.ά. 2016: 747, 750-753.

μικούς των Ομάδων Πρόληψης και Καταστολής του Εγκλήματος και ΔΡΑΣΗ για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας στο κέντρο της Αθήνας, ενώ σταδιακά η χρήση τους αναμενόταν να επεκταθεί και στις υπόλοιπες ομάδες επιχειρήσεων πρώτης γραμμής.²⁹

Πρόκειται για κάμερες βίντεο και ήχου της Hytera RVM (Remote Video Microphone), οι οποίες είναι προσαρμοσμένες στις στολές των αστυνομικών και επιτρέπουν στον χρήστη να καταγράψει, να αποθηκεύσει και να διαμοιράσει αρχεία βίντεο, ήχου και εικόνας από απόσταση. Οι συσκευές έχουν ενσωματωμένη κάμερα υψηλής ευκρίνειας και μικρόφωνο, κι επιτρέπουν στον χρήστη να δίνει και να δέχεται φωνητικές εντολές, να ενεργοποιεί συναγερμό έκτακτης ανάγκης και να μεταδίδει σε πραγματικό χρόνο βίντεο σε ένα κέντρο ελέγχου. Οι συσκευές έχουν σχεδιαστεί για να λειτουργούν ακόμη και σε συνθήκες χαμηλού φωτισμού. Το σύστημα βιντεοεπιτήρησης Hytera RVM συνδέεται σε έναν ειδικά σχεδιασμένο φορτιστή για αυτόματη εξαγωγή αρχείων ήχου, βίντεο, εικόνας και αρχείων καταγραφής στο λογισμικό Digital Evidence Management (DEM), διασφαλίζοντας ότι το ψηφιακό περιεχόμενο που καταγράφεται παραμένει αδιάβροχο έως ότου μεταφερθεί με ασφάλεια στο εκάστοτε κέντρο ελέγχου.³⁰

Σύμφωνα με το Προεδρικό Διάταγμα 75/2020, η λειτουργία των φορητών καμερών επιτρέπεται σε περιπτώσεις που πιθανολογείται ότι υπάρχει άμεσος και σοβαρός κίνδυνος τέλεσης αξιόποινων πράξεων. Η χρήση καμερών αποτελεί, επιπλέον, απάντηση στις καταγγελίες πολιτών για αστυνομική βία και αυθαιρεσία κατά την εκτέλεση του αστυνομικού έργου.³¹ Για την εφαρμογή της χρήσης καμερών από τις συγκεκριμένες αστυνομικές υπηρεσίες έγινε (με εντολή του υπουργείου Προστασίας του Πολίτη) ειδική μελέτη από το **Ενιαίο Συντονιστικό Κέντρο Διαχείρισης Κρίσεων** (ΕΣΚΕΔΙΚ) του Αρχηγείου της ΕΛ.ΑΣ. τόσο για τις τεχνικές λεπτομέρειες όσο και για τα νομικά θέματα που αφορούν την προστασία προσωπικών δεδομένων. Παράλληλα, υπήρξε ειδική εκπαίδευση των αστυνομικών που θα έφεραν τέτοιες κάμερες, ενώ δόθηκε η έγκριση για τη χρήση τους από την Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα και τον αρμόδιο Εισαγγελέα Πρωτοδικών.³²

29. *Έθνος* (23-3-2021), «Με κάμερα στη στολή και αριθμό στο κράνος οι αστυνομικοί της ομάδας Δράση», https://www.ethnos.gr/ellada/150639_me-kamera-sti-stoli-kai-arithmo-sto-kranos-oi-astynomikoi-tis-omadas-drasi.

30. *Newsauto* (23-3-2021), «Από σήμερα: Ιδού οι φορητές κάμερες που έχουν οι Έλληνες Αστυνομικοί-Πόσο κοστίζουν;», <https://www.newsauto.gr/specials/people/ou-i-forites-kameres-pou-tha-echoun-ellines-astinomiki/>.

31. *Καθημερινή* (23-3-2021), «Κάμερες στις στολές αστυνομικών των ομάδων ΔΡΑΣΗ και ΟΠΚΕ», του Γιάννη Σουλιώτη, <https://www.kathimerini.gr/society/561303670/kameres-stis-stoles-ton-astynomikon-apo-simera/>.

32. *Το Βήμα* (11-1-2021), «Αποκάλυψη: Αυτές είναι οι κάμερες “σώματος” της ΕΛΑΣ», του Βασίλη Λαμπρόπουλου, <https://www.tovima.gr/2021/01/11/society/apokalypsi-aytes-einai-oi-kameres-somatos-tis-elas/>.

Η εφαρμογή των καμερών που προσαρμόζονται στις στολές των αστυνομικών θα αφορά συγκεκριμένη περιοχή και συγκεκριμένο χρόνο κάθε φορά και θα ανανεώνεται συνεχώς ανάλογα με τις υφιστάμενες ανάγκες. Για παράδειγμα, οι πρώτες 20 κάμερες χρησιμοποιήθηκαν από την ημερομηνία έναρξης του προγράμματος και για δύο ημέρες από αστυνομικούς που περιπολούσαν σε τρεις περιοχές στην ευρύτερη περιοχή του κέντρου της Αθήνας (και συγκεκριμένα στα Εξάρχεια, την Ομόνοια και την Ακρόπολη). Σε ανακοίνωση του Αρχηγείου της ΕΛ.ΑΣ. αναφέρεται: «Με την υπ' αριθ. 7512/3/42-α από 23/03/2021 Απόφαση του Ενιαίου Συντονιστικού Κέντρου Διαχείρισης Κρίσεων του Αρχηγείου Ελληνικής Αστυνομίας, αποφασίστηκε η εγκατάσταση και λειτουργία φορητού συστήματος επιτήρησης του ΠΔ 75/2020, από Υπηρεσίες της ΥΕΠΡΜΑΡΤ/ ΟΠΚΕ-ΔΡΑΣΗ κατά την υλοποίηση του επιχειρησιακού σχεδιασμού της Δ/νσης Ασφάλειας Αττικής, από 12.00 ώρα της 23/03/2021 έως την 06.00 ώρα της 25/03/2021 εντός της εδαφικής αρμοδιότητας των Τμημάτων Ασφαλείας Εξαρχείων, Ομονοίας και Ακροπόλεως και ειδικότερα...».³³

Η ΕΛ.ΑΣ. με τον τρόπο αυτό νομιμοποιείται να χρησιμοποιεί φορητές κάμερες σε ιδιάζουσες περιπτώσεις για την πρόληψη και καταστολή συγκεκριμένων εγκλημάτων που περιγράφονται περιοριστικά στο Π.Δ. 75/2020. Δεν πρόκειται για διαρκή παρακολούθηση αστυνομικών και πολιτών, αλλά για περιορισμένη, χρονικά και τοπικά, παρακολούθηση. Η χρήση των καμερών δεν συνεπιφέρει την ακύρωση των δικαιωμάτων που προβλέπονται στο Γενικό Κανονισμό Προσωπικών Δεδομένων (General Data Protection Regulation/GDPR), όπως για παράδειγμα του δικαιώματος του υποκειμένου της επιτήρησης να γνωρίζει από πριν ότι βιντεοσκοπείται.³⁴

Υπενθυμίζεται ότι 20 κάμερες διαφορετικού τύπου είχαν διατεθεί στα ΜΑΤ και χρησιμοποιήθηκαν δοκιμαστικά για πρώτη φορά στη διάρκεια των διαδηλώσεων της 6ης Δεκεμβρίου 2020, καθώς επίσης τον Μάρτιο του 2021 στην επιχείρηση εκκένωσης της κατελιμμένης πρυτανείας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.³⁵ Να σημειωθεί στο σημείο αυτό πως η γράφουσα ζήτησε με γραπτό αίτημα προς τις αρμόδιες υπηρεσίες της ΕΛ.ΑΣ. περαιτέρω πληροφο-

33. *Η Εφημερίδα* (24-3-2021), «Πρεμιέρα για τις κάμερες στην ΕΛΑΣ -Χρυσοχοϊδης: Μια εικόνα, ένας ήχος, όλη η αλήθεια», <https://www.iefimerida.gr/politiki/hrysochoidis-alitheia-elas-kameres>.

34. *Liberal* (19-3-2021), «Ατομικές κάμερες καταγραφής: ναι, αλλά με κανόνες και διαφάνεια», του Γιάννη Καλαντζάκη, <https://www.liberal.gr/news/atomikes-kameres-katagrafis-nai-allame-kanones-kai-diafaneia/364368>.

35. *Ναυτεμπορική* (23-3-2021), «ΕΛΑΣ: Από σήμερα οι κάμερες σώματος σε αστυνομικούς των ΔΙΑΣ-ΟΠΚΕ στην Αττική», <https://m.naftemporiki.gr/story/1705646/elas-apo-simera-oi-kameres-somatos-se-astynomikous-ton-dias-opke-stin-attiki>. *Πρώτο Θέμα* (23-3-2021), «ΕΛ.ΑΣ.: Κάμερες θα φέρουν από σήμερα αστυνομικοί της ΟΠΚΕ και της ΔΙΑΣ», <https://www.protothema.gr/greece/article/1107288/elas-kameres-tha-feroun-apo-simera-astynomikoi-tis-opke-kai-tis-dias/>. ΣΚΑΪ (23-3-2021), «Πρεμιέρα για κάμερες στις στολές των αστυνομικών», <https://www.skai.gr/news/greece/premieragia-kameres-stis-stoles-ton-astynomikon>.

ρίες αναφορικά με την εφαρμογή του μέτρου στη χώρα μας, τις οποίες όμως δεν είχε λάβει έως το τέλος της συγγραφής του παρόντος άρθρου.

5. Αντί επιλόγου

Χωρίς αμφιβολία, η βιντεοεπιτήρηση που ασκείται μέσω των BWCs από την αστυνομία αποτελεί ένα ακόμη *par excellence* φαινόμενο της «**πανοπτικοποίησης**» (panoptisation)³⁶ της σύγχρονης κοινωνικής ζωής. Τα δίκτυα της απομακρυσμένης ηλεκτρονικής παρακολούθησης³⁷ παραλλάσσονται κάθε φορά, εξυπηρετώντας διαφορετικούς σκοπούς, παρέχοντας ποικίλα επίπεδα τεχνικής αρτιότητας και λειτουργώντας μέσα σε διαφορετικά οργανωσιακά πλαίσια και κοινωνικά περιβάλλοντα.³⁸ Όσο η τεχνολογία εξελίσσεται, ο εκσυγχρονισμός των μέσων ηλεκτρονικής εποπτείας είναι επιβεβλημένος, ενώ ταυτόχρονα γίνεται πιο δαπανηρός σε σχέση με την επένδυση σε άλλους τομείς της αντεγκληματικής πολιτικής για την ενίσχυση της ασφάλειας και την πρόληψη της εγκληματικότητας. Ως εκ τούτου, είναι πολύ δύσκολο να εξαχθούν γενικευμένα συμπεράσματα αναφορικά με τη φύση και την επίδραση της βιντεοεπιτήρησης στην πρόληψη και καταστολή της εγκληματικότητας.

Από την έως τώρα εμπειρική διερεύνηση προκύπτει ότι η χρήση του φορητού συστήματος επιτήρησης, έχει ορισμένα **βασικά πλεονεκτήματα**, αλλά και **μειονεκτήματα** στα οποία αναφερθήκαμε συνοπτικά πιο πάνω (π.χ. τεχνικά, οικονομικά, διαχειριστικά, κ.ο.κ.).³⁹ Επιπρόσθετα, τα συμπεράσματα των ερευνών είναι συχνά αντιφατικά ως προς την αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα της χρήσης των καμερών από τους αστυνομικούς, ενώ δείχνουν πως πρέπει να συνυπολογιστούν διάφοροι παράγοντες προκειμένου να καταφέρουμε να οδηγηθούμε σε ασφαλή συμπεράσματα. Αν και οι BWCs ενδέχεται να αποτελούν μια πιο άμεση λύση για τη βελτίωση της σχέσης της αστυνομίας με τους πολίτες, δεν πρέπει να ξεχνάμε την ανάγκη για **διαρθρωτικού τύπου αλλαγές**, οι οποίες αφορούν την εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση των αστυνομικών που φέρουν πάνω τους την τεχνολογική αυτή καινοτομία.⁴⁰

36. Βλ. Koskela 2003: 292-313, Francis 2008: 1025.

37. Norris & Armstrong 1999α: 18, 208, Norris 2003: 249.

38. Hempel & Töpfer 2004: 6, 65.

39. Sousa κ.ά. 2016.

40. Koslicki 2019: 365-366.

Βιβλιογραφία

- Adams, I. & Mastracci, S. (2019α) «Police Body-Worn Cameras: Development of the perceived intensity of monitoring scale». *Criminal Justice Review* 44 (3), 386-405.
- Adams, I. & Mastracci, S. (2019β) «Police Body-Worn Cameras: Effects on officers' burnout and perceived organizational support». *Police Quarterly* 22 (1), 5-30.
- Ariel, B. (2016) «Increasing cooperation with the police using Body Worn Cameras». *Police Quarterly* 19 (3), 326-362.
- Ariel, B., Farrar, W. A., & Sutherland, A. (2014). «The effect of police body-worn cameras on use of force and citizens' complaints against the police: A randomized controlled trial». *Journal of Quantitative Criminology* 31, 509-535.
- Ariel, B., Sutherland, A., Henstock, D., Young, J., Drover, P., Sykes, J., Megicks, S. & Henderson, R. (2016) «Wearing body cameras increases assaults against officers and does not reduce police use of force: Results from a global multi-site experiment». *European Journal of Criminology* 13 (6), 744-755.
- Ariel, B., Sutherland, A., Henstock, D., Young, J., Drover, P., Sykes, J., Megicks, S. & Henderson, R. (2017) «'Contagious Accountability'. A global multisite randomized controlled trial on the effect of Police Body-Worn Cameras on citizens' complaints against the police». *Criminal Justice and Behavior* 44 (2), 293-316.
- Bauman, Z & Lyon, D. (2013) *Liquid Surveillance*. Polity Press, Κέιμπριτζ.
- Crow, M., Snyder, J., Crichlow, V. & Smykla, J. O. (2017) «Community perceptions of police Body-Worn Cameras. The impact of views on fairness, fear, performance, and privacy». *Criminal Justice and Behavior* 44 (4), 589-610.
- Cubitt, T., Lesic, R., Myers, G. & Corry, R. (2016) «Body-worn video: A systematic review of literature». *Australian & New Zealand Journal of Criminology* 50 (3), 379-396.
- Culhane, S., Boman IV, J. & Schweitzer, K. (2016) «Public perceptions of the justifiability of police shootings: The Role of Body Cameras in a pre- and post- Ferguson experiment». *Police Quarterly* 19 (3), 251-274.
- Gaub, J., Choate, D., Todak, N., Katz, C. & White, M. (2016) «Officer perceptions of Body-Worn Cameras before and after deployment: A Study of three departments». *Police Quarterly* 19 (3), 275-302.
- Haggerty, K. & Ericson, R. (2006) «The New Politics of Surveillance and Visibility».
- Στο: Haggerty, K. & Ericson, R. (επιμ.), *The New Politics of Surveillance and Visibility*. University of Toronto Press, Τορόντο, 3-25.
- Haggerty, K. & Gazso A. (2005) «Seeing Beyond the Ruins: Surveillance as a Response to Terrorist Threats». *The Canadian Journal of Sociology* 30 (2), 169-187.
- Henstock, D. & Ariel, B. (2017) «Testing the effects of police body-worn cameras on use of force during arrests: A randomized controlled trial in a large British police force». *European Journal of Criminology* 14 (6), 720-750.
- Koslicki, W. M. (2019) «Accountability or efficiency? Body-Worn Cameras as replicative technology». *Criminal Justice Review* 44 (3), 356-368.
- Lawrence, D.S, McClure, D., Malm, A., Lynch, M. & La Vigne, N. (2019) «Activation of Body-Worn Cameras: Variation by officer, over time, and by policing activity». *Criminal Justice Review* 44 (3), 339-355.
- Loftus, B. & Goold, B. (2012) «Covert Surveillance and the Invisibilities of Policing». *Criminology & Criminal Justice* 12 (3), 275-288.
- Lum, C., Koper, C. S. & Willis, J. (2017) «Understanding the limits of technology's impact on police effectiveness». *Police Quarterly* 20 (2), 135-163.
- Lyon, D. (2001) *Surveillance Society. Monitoring Everyday Life*. Open University Press, Μπάκινγχαμ.
- Lyon, D. (2009) *Identifying Citizens. ID Cards as Surveillance*. Polity Press, Κέιμπριτζ.
- Maras, M.-H. (2009) «From Targeted to Mass Surveillance: Is the EU Data Retention Directive a Necessary Measure or an Unjustified Threat to Privacy?». Στο: Goold, B. & Neyland, D. (επιμ.), *New Directions in Surveillance and Privacy*. Willan Publishing, Κάλιομπτον, 74-103.
- Marx, G. (2002) «What's New About the "New Surveillance"? Classifying for Change and Continuity». *Surveillance & Society* 1 (1), 9-29.
- McCahill, M. (1998) «Beyond Foucault: Towards a Contemporary Theory of Surveillance». Στο: Norris, C., Moran, J. & Armstrong, G. (επιμ.), *Surveillance, Closed Circuit Television and Social Control*. Ashgate, Άλντερσποτ, 41-65.
- Smith, J. J. (2019) «To Adopt or not to adopt: Contextualizing Police Body-Worn Cameras through Structural Contingency and Institutional Theoretical perspectives». *Criminal Justice Review* 44 (3), 369-385.
- Sousa, W. H., Coldren Jr., J. R., Rodriguez, D. & Braga, A. A. (2016) «Research on Body Worn Cameras: Meeting the challenges of police operations, program implementation, and randomized controlled trial designs». *Police Quarterly* 19 (3), 363-384.
- Willits, D. & Makin, D. (2018) «Show me what happened: Analyzing use of force through analysis of Body-Worn Camera footage». *Journal of Research in Crime and Delinquency* 55 (1), 51-77.
- Wood, J. D. & Groff, E. R. (2019) «Reimagining guardians and guardianship with the advent of Body Worn Cameras». *Criminal Justice Review* 44 (1), 60-75.
- Λαμπροπούλου, Έ. (2012) *Κοινωνιολογία του ποινικού δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης*. Ι. Σίδηρης, Αθήνα.
- Μπακιρλή, Ε. (2019) *Σύγχρονη τεχνολογία και αντεγκληματική πολιτική*. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.